

ГОДИНА VI.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 24.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Издази свагда о дану сваке представе на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 н. месечно. — Претплата се шаље Корнелу Јовановићу, који се из љубави према позоришту примио да разашље овај лист.

ПИСМА О ГЛУМАЧКОЈ УМЕТНОСТИ.

II.

У првом писму изложио сам ти нужне предуслове, а сад ћу одмах прећи на проучавање улога, и како их ваља схватити. Запитај се, кад изабереш или добијеш какву улогу, шта желиш највећма? Сигурно то, да приказом те улоге пробудиш пажњу образоване публике и да је задовољиш, те да тако стечеш одобравања. Добро, али како ћеш да постигнеш ту цел, за којом толики са мање или више успеха, а по неки целог свог века узалуд теже? Можда тиме, што ћеш се тако рећи удубити у све поједине црте карактера своје улоге, да ти ни једна не умакне, па да их верно и природно схватиш и прикажеш? То је, истина, добра наука; али она каже само оно, што се разуме по себи, у њојзи нема ничега неистинитог, али нам пружа сувише мало, те је по томе, као што ја мислим, од незнатне користи. Тако стоји ствар од прилике и са опоменама школској деци, да буду вредна, уредна и пажљива, и да размисљају о својим задаћама, а овамо им се не каже, како ће управо да „размисљају“, тако да и они, који су доиста вољни да прибаве себи поменуте врлине, не знају којим ће начином то да постигну. Ми ћемо се овако изразити: Ко хоће своју улогу добро да схвати (а схватање је представа у мислима), тај се мора пре свега чувати, да не буде досадан и да се не размеће. Ко обиђе те обичне стене многих уметника и писца, тај је прилично одмакао на путу к својој цели, у колико се није бојати опасности, да ће већ у самом почетку све покварити. Ништа није несносније од досадна брбљавца, досадне књиге, досадне слике, досадног глумца. Брбљавцу се често може човек уклонити с пута, књигу можемо бацити на страну, слику не морамо даље гледати, али досадног глумца морамо мирно да слу-

шамо до краја, а то га чини још непријатнијим. Досадно нам је, дуго нам је време свуда, где немају ни наша чула, ни дух, ни срце хране, или занимања, нити угодна одмора, јер се морамо да напрежемо и приморани смо немилостивим начином, да пазимо на нешто најобичније и да се интересујемо за оно, што сваки дан видимо. За то је сухонарна трезвеност и обичност, што се без икакве живости кроз живот провлачи, свагда најплодније земљиште за несносну досаду, која мори дух, а убија добру вољу и расположеја. Људи, којима је досада урођена, или којима је прешла у нарав, могли би се тога зла опростити, кад би хтели што учити, макар то било само да гледају или да слушају. Бачвар ће друкчије насликати какву околицу на дувар, него живописац, јер је друкчије гледа, а и за то, што он не види стотинити део од онога, што се може видети, можда не види ни сенку, а још мање топле и хладне стране, даљину, карактеристичне пруге, складност и хармонију укупне слике. Он све те ствари не уме да представи, јер их не опажа. Он би морао пре свега да учи гледати као што треба. Из истог узрока представа глумца, који нема очију ни ушију за финије утиске, не може имати оне богате, снажне свежине и обилности, што је налазимо у животу. Његова игра креће се, понављајући једно те једно, једнако у некој општој монотонији, и не даје нам слике него сиње сенке од живота, што нас море и озловољавају. Јер шта нас може ту занимати, где нам се чини да видимо саме бездушне автомате, што играју само оно, што им прописују ваљци и точкови, кад их човек окреће? Ми не видимо ни дирљиву ни комичну страну представљене слике; ни контрасти, ни леци светли ефекти, ни истицање незнатних,

а осветљавање знатних места, не увесесељавају нам очи; ми никад не ћемо видети, да се приказивач труди, да нас тоном гласа, изразом лица,

мигом, мимиком, или паузом, немом игром, финим, из живота приљеним ефектом, изненади и наше одобравање стече. (Наставиће се.)

Д Ж С Т Ш Ђ Ш.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(„Проводација. Шалива игра у три чина, написао Јулије Розен. с немачког превео А. М.)

У позоришту је, као свугде у уметности, утисака разне нарави. Деси се гдекад, да се за време представе сити насмејемо или горко наплачемо, а да нас то расположење одмах мине, чим се завеса спусти. Још се разликују последње речи представљачеве, а ми се после толиких потреса хладнокрвно дижемо са својих места, и праштамо од представе у са свим обичном расположењу. Од свега вечера не остаје нам у души и срцу ништа, — или ако баш што и остане, оно је само површан немир за који часак.

Узрок томе могао би се протумачити конкретним примером. Несташан поветарац заталаса само површну пучине и тек врхове од дрва. Необуздана бура узбурка опет море до дна, а кида горостасе из корена. Само поспешан ветар надима једра мрнарера и оплођује цвет. Душу нашу потисне згоднo и стално само утисак особите врсте и јачине, а што је год на другу руку, што је год над тим или испод тога, то не захваћа у животворну снагу њезину. Ми, истина, осетимо и таке утиске, али, рекао бих, не управо у души по психолошком смислу те речи, него у чулним медијама њезиним. Од таквих утисака задрхте за мало и лако само крајњи огранци нашег душевног живота, а дубина и права садржина његова остаје мирна и непомична, па чим се тај лаки дрхат смири, изгуби се и траг утиску. Психопхизика тих утисака је дакле тако рећи чисто чулна, а према томе и учин. Ми се према нарави утиска, н. пр. смејемо, или плачемо и т. д., али ни један такав осмех не диже нам душу, а ни једна така суза не пада нам на срце. Све је јалово и док траје, а нестане га брзо са узроком.

Те нарави беше и учин од последњег новитета на нашој позорници, што је приказан 30. апр. о. г. Розенов „Проводација“ занима, забавља, весели, засмеје, изненади, али само местимиче, а укупан утисак је тако површан и слаб, да га одмах нестане, чим се завеса спусти. Ако од укуцног утиска нешто и остане, то је јамачно само неки душеван немир неизвесне нарави, нека врста чулне раздражености, а никако она мирна веселост, оно потпуно задовољење и блаженство наше душе, што их були уметнички савршена шалива игра. Розенов „Проводација“ не утиче дакле на праву садржину душе, него само на чулне огранке њене.

Може бити, да је овај суд нешто необичан, а особито за онога, који познаје име розеново. Та Розен је драматург првих немачких позорница; он је чувен писац шаливих игара новијег кроја; он је од првих, који се приближује лакој начину француске комике; он је преводилац, прерадилац и т. д. Па зар тај Розен да не зна потрести

душу из дубине њене? Зар он да се задовољи с утисцима тако обична и ефемерна значаја? Зар он да заборави на прави и најпознатији објекат свој, — на душу и срце човечије, — па да му је доста, ако нам кадицак развуче уста на осмех, или ороси очи сузама?

На та питања одговориће друга околност у розеновом делању. Розен је плаћен драматург. Као плаћеном драматургу ваља Розену преко године написати изврстан број шаливих игара, а где је немачком духу толике продуктивности у чистој комедији? Наравно да је онда према томе врло често у неприлици. Из те неприлике извуче га опет његова рутина у драматургији. Он је свестан о својој снази као драматург, па се чисто лакоумно лађа и онога, чега би се слабији бојао. Он узме најобичнију маленост, а више дута и уметнички несмисао за сиже и садржину своје шаливе игре, па ту маленост дотера и истеше својим драматуршким знањем и средствима тако вешто, да је (ако не у целини, а оно у својим деловима) од снажна утиска. Наравно, да је тај утисак онда чулне нарави, да промашн душу и срце, и да је према томе кратка века. Али драматург од заната задовољава се и тиме. Он је постигао своју цел: умножио је реперторију, наунио је кућу неколико пута и увек је задовољно, а оградао се својом драматуршком рутином тако, да му се с те стране не може замерити.

Така порекла и таке нарави је и овај посао розенов. „Проводација“ је по својој садржини од врло малена уметничка, да рекнемо од тривијална утиска. Већ сам сиже не одговара чистим уметничким захтевима. Мудријаш-мати не да сину њезиној бризи поверено сироче из куће, које би он хтео, него би за њ богату министрову нећаку. Све би се тако ваљда и збило, да случајно не наиђе неки умешан новинар. Тај јој поквари цео рачун. Обмане је, те она сама у незнани изрази, да министрову нећаку добије новинар, а син да јој узме оно сироче. То је истина све природно и често се збива у свету, али је све то баш са своје обичности тако малено и ниско, да би према томе морали остати са свим индиферентни, ако нам тај индиферентизам не би свладао која друга, занимљивија и значајнија околност у тим приликама. Шта више: тај индиферентизам растио би све на више, кад би и те друге околности биле са свим обичне. А Розен се чак и тиме лакоумно тигра. Он и на те споредне околности не мотри, него их употребљује онако, како су му као драматургу згодније. У „Проводацији“ н. пр. није оне духовите, фине експозиције, а нема ни права заплета; заплет се тек истиче епизодично при крају комада. Главна особа, новинар, случајно наиђе и приликом, која не буди симпатије за њега. Он случајно позна ситуацију и према њој удеси свој план. Случај до душе не би сметао, али под дру-

гим околностима. Новинара нико не познаје; њега се боје и мрзе га, а Розен га часом угура у саму породицу. Па на који начин? Са свим простом, готово гадном преваром са врло ласцивном перспективом. Министар је неприлика за љубавника, а за ту цел није се ни морао потезати одмах тако велики господин. Новинару се морамо чудити, да се као тако умешан и искусан човек на брзу руку, тако рећи, са сокака жени, а баш и девојачко срце није тако јефтино, као што га представља Розен. Где је ту оног, мал' не доследног случаја, што га је у француским шаљивим играма; где је оне fine постепености, оне ђаволасте веселости, оног пежног наговешћивања, којим се и најгори ласциветет заглади? Код Розена је случај веома прост, постепеност никаква, него се све збива из небуха, веселост неуглађена, а што би требао да је само лако наговестио, изнео нам је у голој наготи својој. Као да је баш хотимце ишао на чулан учини, представио нам је све тако ниско и тривијално, да није ни кадро замашити у дубину душе наше, него нам само потреса прве медије, као и свака друга, па и најнижа, тривијалност свакидашња живота. Као песник и чист уметник је дакле Розен у „Проводацији“ јакс грешио, а што је опет заслужио, иде на рачун вешта али несавесна драматурга. Да га видимо и с те стране.

Розен познаје своју публику, познаје позорницу и глумце, па се готово и сувише на њих ослања. Зна Розен, да је позорница и глумци депо намештен сто с разним јестивом, а публика да је колекција од гурмана. Ко би погодио укус свих тих гурмана, а ако им даш што више можеш, наћи ће сласти сваки за себе. Публика бира и слади се тим посласницама, а и не пита како ће јој после пријати. Розен је покупио што је као драматург према оној садржини могао скупити од тих посласница. Он је накупио свој комад живим дијалогом, средним групирањем, а по гдеде и занимљивим приликама из обична живота. Он креће своје особе необично вештим начином, пришива им смешне и сталне особине, меће им у уста облубљене фразе, а по гдекад и оштроумне досетке, уводи их у комичне ситуације, мисли и црта у духу своје публике, не напреже ни најспромажнију фантазију, не боји се по гдекад ни драстике, и т. д., а што је још најглавније, чува своју снагу и комику за завршан ефекат у последњим сценама. Ми се наравно свега тога набирамо и наслађимо, па докле га год траје ми чисто заборавимо на праву садржину, баш као редовни гурмани, што се дотле сладе, док се не покваре.

У том смислу је „Проводација“ и код нас добро примљен, ма да се не слаже ни с нарави ни с духом нашим. Ми смо за који час уста сладили. Срећом што та сласт не дође до права учина, јер би се јачачно очемерили. Овако није ни допрла донде, где би могла чемером постати.

(Свршиће се)

К Њ И Ж Е В Н О С Т.

* (О драмској књижевности) повео се у једном од последњих састанака „Матице Хрватске“ у Загребу жив разговор. Говорило се о нашој драмској књижевности с негативнога гледишта, т. ј. за што та грана књижевности толико слабо код нас успева? Једни мишљаху, да драма није према нарави нашој као и осталих Словена, јер да

смо народ више трпећи него творећи; нити остали Словени да немају знаменитих драматика, — но овоме приговорише други, да Словени изобилују великом епиком, а та да је излив управо творне снаге (као што у Грка и Шпањолаца). Они налазе немоћ нашу на том пољу са свим наравном, по што је драматика круна и цвет сваке књижевности, која се тек појављује, по што је литература замашно напредовала, а на том степену још није наша (а ни осталих Словена) литература. Наша прошлост није још довољно истражена, наше су старине слабо испитане, наш народни живот није још ни мало проучен, — ми смо право рећи још у свом дому туђинци, који тек почињемо себе познавати. Дrame долазе тек онда, кад смо све фазе већ преболели. Неки други нађоше разлог у том, што наше друштво није нимало развијено, што су нам социјални одношаји врло примитивни, што нам се виши кругови отуђују, док грађанство, великим делом, дине сганим изобразењем, што немамо богатих људи, који би око себе чешће скупљали боље хрватско друштво, што нам поседништво и сељаштво усљед великих социјалних рефорама последњих деценија пропада у крајњи науперизам — сиромаштво, што не живимо својим животом на политичком пољу, — хрватски драматик да ће дакле тешко наћи грађе из народнога живота. И тма се разлозима нашло доста приговора; јер ако и не би било грађе из садашњости, за хисторичку драму грађе има довољно и врло драматичне; но и у садашњости има грађе, јер управо тај велики социјални преврат и нужне жртве његове пружају грађу за социјалну драму. Осим тога има у нас обилне грађе за шаљиву и сатиричку игру. На особиту противност наилази тврђа, да је наш социјални живот туђ, — у градовима, додуше, има туђег елемента доста, али сва језгра народа, све сељаштво, сав мали посед, и обртност у мањим градовима, а напослетку сва интелигенција, чиста је и нетакнута. — Неки истакнуше, да се драма може развити само уз врло савршене драматске уметнике, што нам показује енглеска, француска и немачка драматика. Код нас је и у томе још доста слабо. Најпре немамо више него једно само хрватско позориште, а и то није дорасло великим драматским задаћама. Ако усљед те савршене игре пропадне код нас „Фијеско“ или „Ромео и Јулија“, нико не ће рећи, да је Шекспир или Шилер прошао, док би се то хрватскоме писцу уз сличну представу збиља догодило. Песник дакле нема праве вере у то, да ће његову ствар наши уметници знати интерпретирати, да ће и управа позоришна са своје стране томе штогод допринети, — а таква му бојазап сапиње творну снагу. Осим тога да фали сваки потицај. Таленти да су се указали, али ни од куд одобравања, — ни приказали се пису њихови комади, нити добише награде, која се ипак и у многу већих литература расписује. Она заклада, која је до сад у ту сврху код нас употребљена, обраћена је како се чује у другу неку сврху. Песник не може ни наштампати своје дело осим великим материјалним жртвама. — Све су се ствари претресале са свакога краја, и премда се сваком од наведених разлога даје којешта приговорити, ипак сви заједно чине, да на пољу драматике нисмо даље кораке чинили. У следећим састанцима наставиће се ваља, вели „Vienne“ из ког ово валимо, о том разговор.

Издаје управа српског народног позоришта.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

24. ПРЕДСТАВА.

У П. ПРЕТПЛАТИ 1.

У НОВОМЕ САДУ У СУБОТУ 7. МАЈА 1877.

ПРВИ ПУТ:

У Л Т И М О.

Шалџива игра у 5 чинова, од Густава Мозера, с немачког превео А. М.

О С О Б Е:

Лебрехт Шлегл, трговачки саветник.

Каролина, жена му.

Тереза, кћи им.

Рајнхард Шлегл, професор.

Павлина, жена му.

Хедвига, кћи им.

Јанге.

Хаз, племић.

Бруно Берндт, лекар.

Алберт Рихтер.

Бернхард, књиговођа код Лебрехта.

Шенеман, професора Шлегла фактотум.

Аугуст, слуга код Лебрехта.

Балдерга.

Збива се у великој вароши у данашње време.

С. Рајковић.

Д. Ружићка.

М. Рајковићка.

Зорић.

Ј. Поповићева.

Л. Хаџићева.

Лукић.

Марковић.

Бошковић.

Ружић.

Рашић.

Добриновић.

Јуришић.

Б. Хаџићева.

У недељу 8. маја: „ВОЈНИЧКИ БЕГУНАЦ.“ Позоришна игра у 3. чина, с певањем,

од Е. Сиглигетије, посрбио Р. пл. Стратимировић.

Г. М. РАЈКОВИЋКА и г. С. РАЈКОВИЋ, пре тога чланови народног позоришта у Загребу, као гости.

Отвара се претплата на девет позоришних представа. Претплатити се може у књи-жари браће М. Поповића, или код новчара народног позоришта Светозара Крестића.

Наши досадашњи претплатници имају првенства на своја места.

ПОЧЕТАК У 7 И ПО А СВРШЕТАК У 10 И ПО САХАТА.